

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу Ямелинця Тараса Степановича «Теоретичні основи і практика інформаційного ґрунтознавства», представлену на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.05 – біогеографія та географія ґрунтів

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з державними та галузевими науковими програмами, планами, темами.

В умовах новітньої інформаційної революції світова географічна наука активно розробляє геоінформаційні технології поєднано з методами дистанційного зондування географічної оболонки Землі і формує якісно нові теоретико-методологічні і методичні засади інвентаризації та оцінки середовища життєдіяльності людства. Вітчизняна географія задіяна у таких процесах і перебуває у стадії відповідних теоретико-методологічних і методичних трансформацій. Дисертаційна робота орієнтована на розроблення теоретико-методологічної перебудови ґрунтознавства та географії ґрунтів на засадах геоінформаційних системних технологій. Дослідження спирається на потужну емпіричну та фактологічну базу: школа ґрунтознавства Львівського університету ще наприкінці 1950-х років започаткувала масові експедиційні обстеження та картографування ґрунтів і на даний час залишається одним з лідерів вітчизняної географії ґрунтів. Участь автора у розробленні кафедральних наукових програм і бюджетних тем та міжнародних наукових проектів показана у дисертації (сс. 25-26) та авторефераті (с. 3) і відповідно документована (сс. 396 -398).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, авторські розробки, висновки та рекомендації спираються на якісне теоретико-методологічне підґрунтя: у дисертаційній роботі використані близько 260 першоджерел – літературних та електронних, з них більше половини іноземними мовами. Емпіричну основу дослідження становлять матеріали польових і камеральних розробок автора, а також фондові звіти та картографічні матеріали науково-дослідної лабораторії НДЛ-50 та проектного інституту землеустрою. У дослідженні використана репрезентативна і ефективна сукупність методичних засобів і підходів – загальнонаукових, спеціальних методів ґрунтознавства і географії ґрунтів, прикладної геоінформатики.

3. Достовірність і новизна наукових положень і висновків дисертації.

Низка положень дисертаційного дослідження має ознаки наукової новизни. Серед них концептуально-понятійне розроблення інформаційного ґрунтознавства як нового напрямку науки про ґрунти, визначення предметної області інформаційного ґрунтознавства, поєднане використання у систематиці ґрунтових об'єктів їх компонентних (вертикальних) та геопросторових (горизонтальних) ознак, формалізована інтерпретація опису ґрунтового покриву, методичне поєднання в інформаційних моделях описів ґрунтового покриву змістовних показників властивостей ґрунтів та їх просторових характеристик. Зазначені положення мають достатню обґрунтованість за їх концептуально-понятійною та методологічною, подекуди і методичною розробленістю. Достовірність таких положень і тез забезпечена також осяжним і достатньо систематизованим і обробленим фактологічним матеріалом.

Ознаки наукової новизни мають і авторські розробки прикладного застосування моделі інформаційного ґрунтознавства як

сучасного доповнення для Публічної кадастрової карти України (п. 8.1, сс. 290 – 299), розроблення Цифрової ґрунтової карти України (п. 8.2, сс. 299 – 303) та Ґрунтово-географічного районування України (п. 8.3, сс. 303 – 312), які з невідомих міркувань не позначені у відповідних переліках положень наукової новизни у самій дисертації та авторефераті.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Наукова значущість дисертаційного дослідження полягає у поширенні геоінформаційних методів і технологій на методологію сучасного ґрунтознавства та географію ґрунтів. Автором розроблена ґрунтова інформаційна система, що методологічно поєднує ознакові характеристики ґрунтів зі складовими показниками ґрунтового покриву та їх геопросторовими властивостями. Введене поняття «мінімальної інформаційної ґрунтової одиниці» - своєрідного кванта характеристики ґрунтів. Розроблена регіональна (обласна) інформаційна система позначає новий методологічний напрям кадастрової інвентаризації ґрунтового покриву і земельних ресурсів.

Прикладні можливості зазначеного підходу засвідчують листи-довідки відділків проектних інститутів землеустрою та Держгеокадастру (сс. 396 – 398). З подальшим розвитком концепції інформаційного ґрунтознавства потенціал її практичного використання повинен швидко зростати.

5. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

Окремі тези і положення даної роботи потребують обговорення і певної дискусії, зумовлених їх пошуковим і постановочним характером.

Новий методологічний підхід, що його розробляє дисертант, термінований ним як «інформаційне ґрунтознавство». На мою думку, більш точною назвою було б «геоінформаційне ґрунтознавство», оскільки

новий напрям спирається саме на геоінформаційні поняття та технології. Автор кількох разів підкреслює методологічну особливість нового напрямку за поєднанням у ньому традиційних компонентних характеристик з геопросторовими ознаками ґрунтових об'єктів, що відповідає геоінформаційним підходам.

Дещо дискусійним видається визначення предмета досліджень, яке включає « опис ґрунту як самостійного природного тіла». Надалі автор представляє інформаційну модель ґрунту (п. 3.2, сс.94 – 101, табл. 3.1), в якій поряд з його природними складовими – абіотичними та біотичними, представлені також і «соціогенні» ознаки ґрунтів (6 ознак). Сучасне антропогенне ландшафтознавство характеризує оброблювані ґрунти як соціоприродні або природно-економічні формування. Мені здається, що визначення предмету дослідження в цілому (с. 22) не зовсім точно представляє авторський задум.

В авторській концепції інформаційного ґрунтознавства недостатньо розроблена проблема багаторівневої структуризації ґрунтового покриву. З одного боку, підкреслено, що вітчизняна класифікація ґрунтів має багаторівневу ієрархічну таксономію, і ця обставина ускладнює її взаємодію зі світовою дворівневою базою ґрунтових ресурсів (с. 189). Фактологічний матеріал дисертації представлений переважно ґрунтовими інформаційними системами регіонального рівня. Наголошено необхідність дослідження ґрунтових ресурсів на трьох рівнях – регіональному, національному, глобальному (розділ 5). З другого – класифікація ґрунтових інформаційних систем не враховує їх ієрархічної систематики: авторська класифікація ґрунтових інформаційних систем (п. 5.4, сс. 185 – 187) поділяє їх за господарськими функціями на ґрунтові, агрохімічні та меліоративні. У характеристиці ґрунтової інформаційної системи (ГІС) як базової одиниці нового методологічного напрямку таксономія ГІС не розглядається і можливості систематики ГІС за рівнями організації

грунтового покриву та його господарського використання не обговорюються.

6. Зміст та завершеність дослідження.

Зміст дисертаційної роботи повною мірою відповідає позначеним завданням дослідження і в цілому розкриває тему наукового пошуку. Дисертація складена вісьмома розділами, які цілеспрямовано, послідовно і логічно розкривають тему дослідження. У списку використаних джерел публікацій та електронних ресурсів 258 назв. Робота містить табличні та картографічні додатки, загальний обсяг яких становить близько 50 сторінок. Кожний розділ і дисертацію в цілому завершують змістовні і достатньо конструктивні висновки, у яких сформульовані тези і положення, що винесені на захист.

Окремі розділи дисертаційної роботи мають загальний оглядовий характер. Аналіз сучасних ґрунтових інформаційних систем (розділ 2) – обов'язкова складова дослідження, але її завершують доволі утилітарні висновки. Така ж ситуація з розділом 4, в якому географічні інформаційні системи проаналізовані у контексті дослідження ґрунтових ресурсів і який завершений висновками про «важливість» та «нові можливості» використання геоінформаційних систем. Зазначені зауваження не впливають на оцінку загальної завершеності дослідження і мають переважно технічний характер.

7. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих роботах.

За темою дослідження автором опубліковані 36 наукових робіт, серед яких дві монографічні праці та 10 зарубіжних публікацій. Географічна громадськість ознайоmlена з результатами досліджень дисертанта за його доповідями і виступами на вітчизняних і зарубіжних наукових конференціях і семінарах, перелік яких наведений у роботі та авторефераті.

Все це засвідчує достатню публічність головних положень, висновків та рекомендацій даного дослідження та їх відповідну апробацію.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Автореферат повною мірою представляє цільові настанови дослідження та їх розроблення у дисертаційній роботі. Основні положення та висновки дисертації повно і послідовно показані в авторефераті.

9. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» та нормативних актів Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Т. С. Ямелинця відповідає вимогам пунктів 9, 10 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року).

10. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Тараса Степановича Ямелинця «Теоретичні основи і практика інформаційного ґрунтознавства» є самостійною завершеною науковою працею, що відповідає сучасним вимогам і нормативам наукового ступеня доктора географічних наук. Головний науковий здобуток дисертанта – теоретико-методологічне обґрунтування і методичне розроблення концепції інформаційного ґрунтознавства як нового наукового напрямку ґрунтознавства і географії ґрунтів, спрямованого на впровадження у дослідження та кадастрову інвентаризацію ґрунтових ресурсів сучасних геоінформаційних технологій. Цей напрям покликаний до життя актуальними запитамі суспільства на модернізацію системи державного обліку і кадастрової

оцінки земельних ресурсів і зокрема впровадженням Публічної кадастрової карти України (2016 р.) і розробленням Цифрової ґрунтової карти України.

Основні положення та висновки дисертації оцінюємо як достатньо обґрунтовані та достовірні, такі, що мають необхідний рівень публічності та обговорення.

Тарас Степанович Ямелинець заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.05 – біогеографія та географія ґрунтів.

Офіційний опонент

доктор географічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри економічної та соціальної
географії та туризму ГГФ
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

 О. Г. Топчів

15.02.2021

